

Dési évek

Dés. Kisváros. Sohasem volt a művészetek Barbizonja, de szerényebb vonzópontja igen.

Ha művészeti életünkben a húszas évektől már jelent valamit ez a kisváros, a fogalom akkor még csakis a festőiskolával társul.

Vidéki közöny és úgazdag mecénások. Néhány kivételes tehetség a tanítványok között és elburjánzó amatőrködés. Am a Szamos parti tájak szépsége, a város romantikája, a forgalomtól, zajtól óvott csendes utcák poézise nemcsak a tanítványokat vonzza ide, de egykönnyen nem engedi majd el a kisváros művészeit sem.

Hegyek kapaszkodó sikátorai felkínálkozó képtémák, az Incze-képek motívumai. A Rózsahegy blokkjainak mértani rendjében, a Szamos-híd traverzeiben Mohi Sándor képei integetnek. Vasutasok, overallos munkások — az iparosodó Dész: mintha Huber István képeiről lennének ismerőseink.

Úgy tűnhetne, a közelmúlt érdekesebb, mozgalmasabb, mint a jelen.

Hogy mit jelentett Désen és Désznek a festőiskola, arról ma is érdemes felemlengetni az egykor itt tanultak vagy a korábban-későbbben itt megforduló művészek visszaemlékezéseit. Kovács Zoltán szerint Szopos Sándor iskolaalapítása Désen „olyan vállalkozás volt, amiért minden méltatást megérdemel. Mert ha Nagybányán volt hagyománya a művészetoktatásnak, Szolnok-Dobokán nem s a közelében sem“. Kántor Antal, a Désről később elszármazott festő-rajztanár írja levelében a dési évekről: „Háborús esztendőök voltak, de Szopos Sándor művészi munkálkodása mellett sort kerített arra is, hogy néhányunkkal, tizenhat-tizenhét éves gimnazistákkal külön is foglalkozzék. Így ismerkedtünk meg az élő modell utáni rajzolásal, ami abban az időben nagy haladás volt.“

Tekintsük át az elindulást, az előzményeket.

•

A csiki Szopos Sándor éppen harmincöt éves (1881. szeptember 8-án született Csíkszeredán), amikor gimnáziumi rajztanári állását elfoglalja a Szamos-parti városban. Személyében olyan tanár kap itt katedrát, akinek arra is gondja van, hogy tehetséges tanítványainak ne kelljen az ő küzdelmes és sokszor felpanaszolt pályakezdését végigjárniuk. A legtöbbet, a lehetőséget kívánta megadni nekik képességeik és erőik felismeréséhez. Ehhez pedig a lineáris rajz meg a hagyományosan kis óraszámú iskolai rajzoktatás vajmi keveset nyújthatott.

1916-ban indítja meg Szopos Sándor gimnáziumi esti kurzusait. Modellt állítanak be, s ez valóban olyan újítás, amilyennel csak Nagybányán vagy külföldön, az akadémiákon találkozhattak a növendékek. Lépéseket tesznek a nyilvánosság felé

is, vagy kívülről jön ilyen javaslat (erről Dési Huber Istvánné is említést tesz könyvében — Dési Huber István, Budapest, 1964). Ez a kurzus 1919—1920-ban működhetett. Tárgyi adatunk arról, hogy Dési Huber idejárt — rajzolni tanult az ezüstművés szakmához —, 1920 elejéről való. E dokumentum, Szopos Sándor egyik rajza, megerősíti Dési Huberné feljegyzését. (A rajzon — nyilván egy ilyen esti kurzuson készült műterem-skicce lehet — több férfimodellről készült portré társaságában Dési Hubernek két életes arcképe maradt meg. A rajz datált és aláírt: „Szopos, 1920 I/10.“ Utóbb, a papír alján a festő magyarázatot is fűz a megörzött skicchez — tanítványai közé sorolva Hubert.)

A háborút követő idők létbizonytalansága szakítja meg e békés munkálkodást. Szopos Sándornak tanári katedrája elvesztése adja viszont az ötletet, hogy Désre visszaköltözve önállósítsa egykori rajzkurzusát. Elkezdődik egy macacs és eleinte a vártnál kilátástalanabbnak tűnő küzdelem magániskolájának szervezéséért és fenntartásáért. Tanítványokat toboroz, és iskolájával előbb az állami gimnáziumban rendezkedik be, majd szükségmegoldásként a városháza üléstermében vernek tanyát. Négy évig, 1923-tól 1927-ig tengődik így az iskola, míg végre sikerül magára irányítania a közvélemény, a sajtó s utóbb a városi adminisztráció figyelmét és jóindulatát.

A folytatás már ismertebb. Szopos Sándor kijárta, hogy a sétatéren megépült korcsolyaház félemeletére francia tetős — manzárdos — műtermet képezzenek ki egy festőiskola számára. Egész pontosan: dr. Pop Cornel polgármester döntött a terv mellett, Szopos ajánlatára.

Valamennyien, akik a Szopos-iskolának erre a korszakára emlékeznek, hangsúlyozzák e felvilágosult gondolkodású városvezető messzemenő jóindulatát, megértését, mellyel felkarolta az iskola gondolatát, megépíttette az akkori viszonyok között korszerűnek mondható iskola-műtermet, és fenntartásáról sem feledkezett meg. A polgármester hivatalosan Szopost bízta meg az iskola irányításával. Így lesz a kezdeményezésből, Szopos Sándor gimnáziumi esti kurzusából előbb magániskola, majd városi szubvencióval működő, intézményesített szabadiskola.

Miben állt a város gondoskodása? A hivatalosan 1927. február elsején megnyílt festőiskola a műtermet ingyen kapta a várostól, és ingyenes volt a terem fűtése és világítása is. Végül a városi adminisztráció pénzügyi támogatásában részesítette az iskolát. Szopos tanári működésének utolsó évében — 1934-ben — a helyzetkép a következő: a növendékek havi 100 lejt tartoztak fizetni; ezt az évi 15 000 lej szubvenció egészítette ki. Másrészt a város nem nagyon erőszakoskodott, ha a szegényebb növendékek netán elmulasztották a fizetést. De 1934 őszén az ígéretesen működő festőiskola hirtelen bezárja kapuit. Bár a gazdasági válságból már kifelé lábalt az ország — ugyanigy a városgazdálkodás is —, az akkori vezetőség takarékosági okokra hivatkozva megvonja támogatását az iskolától, „státusát törli“, és Szopos Sándor Kolozsvárra költözik, tanári állást vállal a piaristáknál.

Kik voltak a növendékek?

A hivatalos támogatás hét éve alatt, 1933-ig összesen 80 növendék keresi fel az iskolát. Szopos tanítványai modell után dolgoznak, kroit rajzolnak, így anatómiai ismeretekre is szert tesznek. Művészettörténeti érdeklődését tekintve bizonyos, hogy Szopos elméleti órákat, előadásokat is tartott nekik.

Száraz volt a rajz, amit megkövetelt? Akadémikus? Ez is igaz. De tudásának legjavát adta át — és Szopos Sándor rajzolni nagyon tudott. Iskolájának akadémista-konzervatív elbírálását az akkori viszonyokkal összevetve kell elfogadnunk.

A csonka névsorokból korántsem kapunk teljes képet a látogatókról. Az 1916-ban indult rajzkurzusról csak Kántor Antal és Emil Cornea nevét ismerjük, ké-

sőbb pedig a Dési Huberét. 1923-tól sokkal többen lehetnek, s számuk csak nő a városi szubvencióval nyilott lehetőség láttán. A húszas évek végén Szopos Sándornál ismerkedik a képzőművészet gyakorlatával az avantgarde művészetek — a kubizmus — hazai úttörője, a tragikus módon öngyilkosságba menekülő Kunovits András. Vele egyidőben jár a dési iskolába az ukrainai munkaszolgálatban elpusztult Katz Márton. Szopos-növendék a nemrég elhunyt Piskolty Gábor és Czöbelné Modok Mária. Utóbbi, az École de Paris számon tartott művésze lett, férjével Párizsban és Szentendrén élt. Önálló kiállításig többen eljutottak a tanítványaik közül. Mureşan Ioannal például Szopos közös kiállításra is vállalkozik. Több egyéni tárlatot rendez — a fővárosban is igen szép sikerrel — Al. Tohäneanu, Szopos egyik tehetséges román növendéke, később az Andrei Mureşianu Liceum rajztanára. Szociális témák felé vonzódik Lázár Éva és Salgó Magda, akik Szopos legkitartóbb tanítványai voltak.

Hogy a hallgatók között reménytelen műkedvelők is vannak — ez természetes. Sőt, ezek vannak többségben. Am ne feledjük, az iskola nemcsak művészeket képezett, de szolgálatot tett azzal is, hogy a művészethez értő, a jó képet megbecsülő, érzékeny retinájú tárlat-közönséget nevelt. Ez pedig éppen nálunk olyannyira hézagpótló volt, hogy fontosságát talán nem is kell hangsúlyozni.

Dés művészeti múltjában fontos szerepe van a kiállításoknak. 1920 és 1942 között Désről közel húsz képzőművészeti kiállításról tudósít az erdélyi sajtó. Több ennél nemigen lehetett, még ha feltételezzük is, hogy visszhangtalan maradt néhány műkedvelő vagy nem túl jelentős kiállító tárlata.

Érdekes az elindulás. Amikor 1920 nyarán az első képzőművészeti kiállítás megnyílik, arról még az induló Napkelet első számában is említést találunk. A méltató — Bartalis János. A kiállítás története pedig a következő: Désen egy tehetsős ügyvéd felesége, dr. Lázár Lajosné, aki maga is festőnek készült valamikor, felajánlja szalonját a művészeknek. Ugyanakkor tárlatok szervezésére is vállalkozik. „Lakásuk — emlékezik Kántor Antal — gyakran volt fiatal és idősebb művészek baráti találkozóhelye, így Huber Pistával, amíg Désen lakott, sokszor voltam én is vendégük.“ Bartalis János „kisvárosi szenációnak“ mondja az első dési tárlatot, amin Lázárné „impresszionista képein“ kívül Szopos Sándor és mások festményei kapnak helyet. Ezt követi az 1924. december végén vagy a következő év január elején megnyílt kiállítás, majd még nagyobb részvétellel az 1926 júliusában a főtéri műkereskedésben rendezett tárlat. Désről ugyanazok jelentkeznek, tehát a Szopos-tanítványok, de Lázárné lelkes szervezőmunkája eredményeképp az utóbbira egészen népes csoport küld képet Nagybányáról is. Történeti vonatkozásokban legérdekesebb azonban Dési Huber István jelentkezése ezen a tárlaton. Ez volt az első kiállítása.

A Dési Huber-irodalom eddig egy évvel későbbre, 1927 április-májusára tette az akkor Olaszországban élő művész első bemutatkozásának dátumát. (A torinói Quadriennaléra és a firenzei nemzetközi rézkarc-kiállításra Dési Huber három rézkarcával nevezett be.) A dési kiállításon, amelyről, úgy látszik, életrajzírója, felesége is megfeledkezett, Dési Huber és sógora, Sugár Andor, a Szocialista Képzőművészek Csoportjának egykori tagja grafikáikat, minden bizonnyal rézkarcaikat mutatták be.

Ez a Lázárné-féle mecénási-szervezői munkálkodás, no meg a Szopos-iskola léte ösztönzi a további kiállításokat. Jellemző, hogy az iskola fennállásának tíz esztendeje alatt tizenkét képkiállítást tart számon a sajtó, Szopos távozása után, a háború előestéjéig, 1939 végéig viszont mindössze kettőt.

Szopos Sándor először 1925-ben rendez nagyobb szabású egyéni kiállítást Désen. Két év múlva növendékeivel együtt jelentkezik ismét, s ez a kiállítása, a ké-



Ebben az épületben működött Szopos Sándor iskolája

pek nagy számát tekintve, ugyancsak egyéninek számít. 1933 tavaszán Fiatal Erdélyi Képzőművészek Csoportja gyűjtőnéven rendez kiállítást Désen Tasso Marchini, Letiția Munteanu, Fülöp Antal Andor, Cenan Cornel, Bilțiu Traian, Lázár Éva és Kudelász Károly.

Kisvárosok művészeti megmozdulásaiban mindig nagyobb rész jutott a mindenkori rajztanároknak, mint másutt. Désen különösen így van ez. Hiszen Szopos Sándor is gimnáziumi rajztanárnak indul, s követői között is jó néhány tevékeny ember akad. 1925 nyarán a dési Andrei Mureșianu Líceum helyettes tanára, az ugyancsak Szopos-növendék Augustin Mihali rendez kiállítást növendékeinek. 1936 decemberében Al. Tohăneanu bizonyít egyéni kiállítással festői ambíciói mellett. Később Boca Epaminonda is kiállít Désen: Mohi Sándort követi a líceum rajz-tanári katedráján.

Mohi Sándor 1940 májusában, Incze János 1942 decemberében mutatkozik be egyéni kiállításon.

Végül a Désen élt vagy Désen dolgozott művészek összetartozásának példázataként mintegy félszáz képet bemutató nagyszabású tárlaton jelentkezik Huber István, Incze János, Kovács Zoltán, Mohi Sándor, Simon Béla és Szopos Sándor. A tárlatot 1942. október második felében a dési városháza dísztermében rendezték meg. Katalógusa is fennmaradt.

A festőiskola növendékei közül kevesen telepedtek meg Désen. A harmincas évek közepétől azonban számottevő művésze már több is akad a városnak és környékének, ahogy azt az említett kiállítás is példázza.

A Szopos-féle, rajzban erős, színben gyenge és hagyományos, akadémista ihletettséggű festészettől eltérő, egészen más irányban munkálkodó piktúrát honosított

meg itt Incze János. Hogy mennyire modern az a fajta képírás, amelynek úttörője lett, mennyire új hang a hazai képzőművészetben a groteszk jelentkezése, azt csak mostanában kezdjük felmérni. Ha tehát idegenül és értetlenkedve fogadták, azon nincs mit megütközni. Egy évvel Szopos távozása után érkezik Désre Incze János a nagyenyedi tanítóképző diplomásaként. Tanítóskodik, fest, a nyarait Nagybányán tölti. Felfedezi és birtokába veszi a kisvárost; festői témára talál apró házaiban, kanyargós utcáiban, groteszknek láttatott emberkéiben. Innen küldi be első képeit is a Barabás Miklós Céh tárlataira. Egyéni kiállításon 1942 decemberében mutatkozik be. Témája szinte kizárólagosan: Dés. Ahogy Incze János látja a Hidegkőzt, a Désaknai utcát, a cigánysort, a város akkori szegénynegyedeiben meghúzódó roz- zant viskókat, elesett embereket.

Az új felé, a modernebb piktúra felé tapogatózó festők odysseyjébe kóstol bele ezekben az években Mohi Sándor is. Szögletesített „kubista“ képei, ha lehet, még idegenebbek itt, mint Incze János groteszkjei. Egymásra találásuk a dolgok logikájából következik. Az események krónikájához tartozik, hogy dr. Pop Cornel felajánlotta Mohi Sándornak, ha kedve lenne hozzá, folytassa a tanítást. 1938 és 1940 között az iskola tehát az ő irányítása alatt indul újra. „Tanítványaim — emlékezik vissza Mohi — sajnós, többnyire csak műkedvelők voltak. Nyáron 10—15-en, télen 5—10-en. Jelentősebb, ismertebb nevet nem is tudnék mondani. Tisztviselők, lányok, fiatalasszonyok, akik kacérkodtak a festészettel... Én fizetést nem kaptam, de így is megfelelt, mert a műtermet szabadon használhattam. Úgy tekintettem, mintha az enyém lett volna. Kényelmes is volt, mert száz lépésnyire laktam tőle a mai Cloşca utcában...“ Az iskola véglegesen abban az évben szűnt meg, amikor Mohi Sándor, már érett festőként, egyéni kiállításával debütál Désen.

Kántor Antal korán elszármazott Désről. Népes család tizenkettedik gyermekeként született Désen, egyidőben a századdal, s Kellner Rezső és Szopos Sándor irányítják a művészpálya felé. Hanem pályája alakulásában egészen korán szava lesz Dési Huberhez fűződő barátságának is. Nyomban azután ismerkednek meg, hogy a Huber fiúk követik apjukat Désre, és itt valami civil foglalkozás után néznek. A művészet iránti közös rajongásuk változtatja ismeretségüket barátsággá. Kántorék lakásán gipszfigurákat másolnak, csendéletet festenek, vagy tájképezni indulnak. „Festékre nemigen tellett szegényes körülményeink miatt — emlékezik Kántor Antal —, de annál gazdagabbak voltunk tervezgetéseinkben, művészi álmainkat illetően.“ 1921 tavaszán Huber Istvánnal telepednek át Budapestre. Huber itt alapít családot, de Kántort a kilátástalan anyagi viszonyok és a betegség visszahozzák a szülői házba. Egy évvel később már Thorma János tanítványa Nagy- bányán. Párizsi tanulmányútja után szülővárosába visszatérve, miközben több egyéni kiállítást rendez erdélyi városokban, az ő neve is szóba kerül a szubvencionált dési szabadiskola egyik tanáráként.

Tragikusan alakul a Szopos-tanítványok között induló Lázár Éva sorsa. Gyer- mekkorától festőnek szánják. Mecénáskodó szülei, különösen édesanyja akar „min- denáron“ művészt faragni belőle. Már olyan környezetben nő fel, ahol egy-egy délutáni feketére mindenki megfordult, aki a kisváros művészirtsaságában va- lamit is számított. S Lázárék szalonjában képekről, kiállításokról, művekről és al- kotókról esett szó. Fogékonysága a képzőművészetek iránt inkább intellektuális in- dítatású. Az avantgarde felé vonzódik. Különösen a kubizmus eredményei érdekl- ik, s maga is errefelé igyekszik tájékozódni. 1929-től pár éven át sűrűn jelentke- zik kiállításokon. Mint antifasiszta beállítottságú festőre, a baloldali sajtó is felfi- gyel. Egy dési lap Németország 1933 című képének jelképértékét emeli ki: „Lehe- tetlen, hogy a keresztes hadjáratok Németországának állatias zsidóüldözései

eszünkbe ne jussanak.“ Ismerői erre a képre emlékeztek, mikor híre érkezett, hogy Lázár Éva, családja többi tagjával együtt, a fasiszta tömeggyilkosság áldozata lett.

A két világháború között Désen megtelepedett művészek közösségének termézetes kapcsolata volt a város közvetlen környékén élő festőkkel is. A Déstől három kilométerre fekvő Kodorvölgyéből Kovács Zoltán küldi be hatalmas freskóterveit kolozsvári kiállítására. Gyakran jár be Désre, megnézi a désiek kiállításait. Incze Jánossal, Mohi Sándorral találkozik. A harmincas évek közepétől Kaplyonban él, gazdálkodik, és akárcsak Kovács Zoltán, tanítóskodik az udvarhelyi származású Simon Béla. A Déstől mintegy kilenc kilométerre eső faluba azután kerül, hogy Kolozsváron és Temesváron megszerzi a képzőművészeti főiskola diplomáját. Erősen Szőnyire emlékeztető képei kétségtelenül festőiek, bár erőtlenebbek. A paraszti lét festője. Kaplyonban készült kompozícióit és portréit mutatja be több kolozsvári kiállításán.

Művészettörténetírásunk sürgető feladata összegyűjteni Dési Huber Istvánnak Erdélyhez és a Szamos-parti városhoz fűződő emlékeit. Azok a láthatatlan kapesok, melyek ezt a nagy művészt Déshez, második szülővárosához fűzik, biztatást, bátorítást jelentettek az itt együtt élő és együtt dolgozó művészek számára. A désiek számon tartják őt, a helyi lapok beszámolnak jelentkezéseiről, reprodukcióit közlik. Emlékeztetnek rá, hogy valamikor innen indult el a művészpályán, s lelkes beszámolóik a lokálpatrióta felbuzdulásokon túl is érdekesek. Az ugyancsak erdélyi Barcsay Jenővel — aki gyakran látogat Désre, édesanyja ma is a közeli Némában él — közösen rendezett kiállításáról ugyancsak olvashatunk a hazai sajtóban.

Dési Huber kapcsolata a désiekkal majd a negyvenes évek elejétől lesz személyesebb. Bátyja él itt, Huber Győző (mérnöki diplomával a városi villamosműveknel dolgozik). Megszakítatlan levelezésben állanak, de az itt dolgozó művészek között mások is őrzik baráti, biztató sorait. Élete utolsó nyarát Désen, barátok között és a festői csángó faluban, Sötétpatakon tölti.

*

Dési évek...

A háború politikai és társadalmi megrázkódtatásai után egy kicsit hosszúra nyúlt a hallgatás és mozdulatlanság. Kevesen maradtak Désen. Mohi Sándor és Kovács Zoltán tanárnak jöttek el a kolozsvári főiskolára; többet már senki sem gondol itt a festőiskola feltámasztására. Sokáig csupán terv marad a múzeumiak ama kezdeményezése, hogy állandó kiállítócsarnokot hozzanak létre Désen. Erre azután kerülhetett sor, hogy a főváros az 1970-es árvíz sújtotta városnak a modern román képzőművészet gyűjteményét ajánlja fel, amelynek befogadására, valamint időszaki kiállítások rendezésére öttermes, modern galériát nyitnak a város főterén.

A műkedvelő mozgalom már magára talált. A művelődési otthon nem éppen megfelelő kiállítóterme helyett most nem is remélt lehetőséget teremt a kitűnő világítású képcsarnok. De alkalmat adhat talán arra is — a marosvásárhelyi és kolozsvári Szopos-kiállítás ösztönző példáján —, hogy a désiek a múlttól se feledkezzenek meg.

MURÁDIN JENŐ

Közös hagyományaink felidézése

TÉKA

Bányai László *Pe fagașul tradițiilor frățești* című, az RKP Központi Bizottsága mellett működő Történelmi és Társadalmi-Politikai Tanulmányi Intézet égisze alatt, a *Biblioteca de istorie* sorozatban megjelent könyve* régen igényelt, hézagpótló munka. A szerző nagy és szép feladatra vállalkozott, amikor a román nép és az együttélő nemzetiségek közös múltjáról és harcairól a hazai történelem legrégibbi idejétől napjainkig átívelő áttekintést ad.

Ez az első ilyen, a kérdést sokoldalúan átfogó, a marxizmus—leninizmus elvi talaján, a kommunista párt politikájának szellemében megírt mű hazánkban. Az ország történetét az egyetemes történelemtől — s különösen Délkelet-Európa történetétől — nem elszakítva, hanem azzal szerves kapcsolatban, annak részeként értelmezve mutatja be a nemzetiségi viszonyok alakulását, az együttélés hétköznapijait, közös küzdelmeit, örömeit és drámáit. Miközben régebbi történelemkutatásunk legjobb hagyományai s a történelmi materializmus elmélete és módszere alkalmazásával elért újabb eredmények felhasználásával általános képet nyújt a hazánk területén az utolsó két évezredben lezajlott történelmi fejlődésről, nem vész el az események részleteinek ismertetésében, a hangsúlyt mindig a nemzeti-ségi mozzanatok, az érintkezési pontok érzékeltetésére helyezi.

Sok más mellett jelentős érdeme a könyvnek, hogy míg az ország politikai történetének felvázolása során nem törekszük arra, hogy különösebb új anyagot nyújtsunk — ezt ebben a keretben nem is tehetné —, a nemzetiségi vonatkozásokat illetően nemcsak a szélesebb olvasóközönség, de a szakemberek számára is nem kevés újat ad, s ennek jó része a szerző saját, ilyen irányú, több évtizedes kutatómunkájának eredménye. Mindezzel nemcsak gazdagítja szakirodalmunkat, hanem további kutatásra is serkent; az idézett források — feldolgozott vagy kiadatlan levéltári dokumentumok — segítséget nyújtanak a téma még szélesebb és elmélyültebb kibontásán dolgozóknak. A dolog természetéből adódóan vonatkozik ez főleg az új- és legújabb kor kérdéseire, a nemzetté válás és a nemzeti kérdés jelentkezésének időszakára. Hasznos lett volna azonban, ha a szerző a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szakirodalom felhasználása során kritikailag állást foglal a tudománytalan, hamisító, sőt éppen reakciós jellegű megnyilvánulások ellen, amelyek ezen a téren a múltban mind a román, mind a magyar történetírásban jelentkeztek.

A munka legjobban sikerült s politikai hatásában is szükségszerűen legszámottevőbb része az, amely a Román Kommunista Párt megalakulásától napja-

ANTON DUMITRU: Logica polivalentă. — A több kiváló logikátörténeti mű szerzőjeként ismert Anton Dumitru 1943-ban megírt könyve bővített, átdolgozott kiadásban jelent meg. Logikátörténeti sorrendben nyomon követhetjük a formális logika fejlődését, megismerkedve mind a klasszikus, mind pedig a modális és polivalens logika legfontosabb törvényeivel. Megtudjuk, hogy mivel járultak hozzá a mai logika kialakulásához Lewis, Lukaszewicz, Hilbert, Bernays, Heyting, Gödel, Tarski, Kolmogorov, Moisil és sokan mások. Fogalmat alkothatunk magunknak arról is, hogy a logika miként alkalmazható az axiomatikában, a matematikában, a kvantummechanikában és más tudományokban. A polivalens logika megjelenése több filozófiai, főleg ontológiai kérdést felvetett, ugyanis az igazság—valóság viszony értelmezéséhez is szempontokat nyújtott. A szerző a bemutatott anyaggal kapcsolatos személyes álláspontjának a kifejtésével zárja könyvét. (*Editura enciclopedică română, 1971.*)

SZAKONYI KÁROLY: Harmincnyé ember. — A kötetben harmincnyé ember villan fel előttünk — innen a cím is —, s amint az író mondja: „Rajtunk a sor, hogy e lapokon megteremtsük a hangjátékok és a színházi esték légkörét. Rajtunk a sor: az írón, aki most csak pusztá szöveget ad közre, és az olvasón, aki fantáziája végtelen színpadán fogja jelmezbe öltöztetni, díszletek közé állítani, megvilágítani és megszólaltatni ezeket az embereket. Hányféle előadás lesz? Ahány olvasó, annyiféle.” Olyan igazságot fogalmaz meg itt az író, melyet mindnyájan érzünk, ha színdarabot olvasunk. Ezt a harmincnyé embert pedig va-

* L. Bányai: *Pe fagașul tradițiilor frățești*. Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. București, 1971.

TÉKA

lóban mindenki úgy értelmezi, ahogy az általuk megszólaltatott probléma benne rezonál. Szakonyival lehet egyetérteni, de lehet — sőt néha kell is — vele vitatkozni. Mindenképpen érdemes elolvasni ezeket a műveket, mert egyéni gondolkodásunk nyer velük lehetőséget az állásfoglalásra. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971.*)

KÉKI BÉLA: Az írás története.

— „Az írás nem találmány; nem egy vagy több ember találta fel, hanem mivel a gondolatközlés és az emlékeztetés eszköze, hosszú évezredek fejlődésének eredménye“ — írta néhány éve Tóth Samu. Ugyanezt példázza Kéki Béla kis terjedelmű, de igen gazdag szakirodalmat felhasználó ismeretterjesztő munkája. Különösen érdekessé és élvezetessé teszi a könyvet a képanyag, amelyet Kőpeczi-Boócz István rajzolt, illetve válogatott. (*Gondolat, 1971.*)

LESSING: Laocoon sau despre limitele picturii și ale poeziei (Partea întâi).

— Alapvető esztétikai tanulmányában, a *Laocoonban* (1766) Lessing az antik művészetet idealizáló klasszicista Winckelmann-nal vitázva a költészet realista értelmezéséért küzd, s kimutatja, hogy az — a festészettel és a szobrászattal ellentétben — teljesebben képes megmutatni az élet gazdagságát és dinamikáját. Ebben az első teljes román nyelvű kiadásban Lucian Blaga 1959-ben már megjelent fordításának szövegét két újabb anyag egészíti ki: Lessing kommentárjai és *Mellettele*, H. R. Radian tolmácsolásában. (*Univers, 1971.*)

ZELK ZOLTÁN: Bekerített csönd.

— Zelk Zoltán legújabb verskötete az öregedés, a halálfélelem árnyékában tűnődő költő fájdalmas megnyilatkozása. Gyermekkori emlékek villannak fel, majd régi és új szerelmeken, csalódásokon át,

inkig terjedő időszakot öleli fel, s a pártnak a nemzeti kérdés megoldásáért vívott harcát mutatja be.

Ebben a részben a szerző a pártdokumentumokra támaszkodva feltár számos eddig nem vagy csak alig ismert anyagot és adatot, felidézti a két világháború közötti politikai és szellemi erőcsoporthatások alakulását, a sajtótörténetet, a román külpolitika haladó megnyilvánulásait, s mindenekelőtt — részletesebben, átfogóbban, mint bárki az eddig megjelent irodalomban — felvázolja a MADOSZ történetét. Sok, mindmáig a megérdemelt értékelést nélkülöző törekvés, mozzanat, személyiség, a mozzanat, személyiség, a mozgalom élenjáró vezetője vagy közkatona lép előtérbe, kerül emberközelbe. Itt maga Bányai László sem csak a múltat bemutató történészként, hanem az RKP, a kommunizisták vezette nemzetiségi mozgalom tevékeny, élvonalbeli harcosaként áll előttünk, aki az események szemléltetések saját emlékeire is támaszkodik. Különösen érződik ez az olyan részekben, amelyek a kommunista pártnak az antifasiszta népfront megteremtését célzó erőfeszítéseit, az Ekésfront és a MADOSZ kapcsolatait, a Vásárhelyi Találkozót elevenítik fel, a bécsi diktátum, a fasiszta rendszerek és a hitlerista megszállás elleni küzdelem ismertetésére irányulnak, a Magyar Népi Szövetségnek a népi forradalom megvívásáért és kiteljesítéséért folytatott harcokban játszott szerepét és még sok más, azóta történelemmé vált eseményt mutatnak be.

Hangsúlyozzuk azt a következetességet, amellyel a szerző gazdagon dokumentálva megrajzolja az együttélést, a román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók millióinak erőfeszítéseit és áldozatát a közös szülőföldért, a közös boldogulásért. Egyben ki kell emelnünk a szerző szilárd lenini állásfoglalását, amellyel leleplezi a különböző nemzetiségű kizsákmányolókat, reakciósok mesterkedéseit, uszító, megosztó és más népeket elnyomó politikáját, hazafiatlan, nép- és nemzetellenes magatartását.

Szemléletes és tömör összefoglalást találunk a Román Kommunista Pártnak a nemzeti kérdés marxi—lenini megoldására irányuló politikájáról a szocializmus építése időszakában, az elért eredményekről s a párt felvázolta további feladatokról és távlatokról. Ez a rész talán valamivel nagyobb teret, s a folyamat valamivel árnyaltabb, hangsúlyosabb dialektikus bemutatását érdemelte volna. Teljesebb lenne a kép, ha a nemzeti kérdés marxi—lenini megoldásának fő vonala mellett az esetlegesen előforduló kitérők, fogyatékosságok, tévedések és a pártnak az azok felszámolására történő — éppen a legújabb dokumentumok tükrözötte — erőfeszítései is bemutatásra kerülnek. Ebből a szempontból különösen hasznos lett volna pártunk főtítkáranak a probléma felvetésére példát mutató — a Német, illetve a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának 1971. február—márciusi gyűlésein mondott — beszédeit, az azokban mind elméleti, mind politikai szempontból felbecsülhetetlen jelentőségű megállapításait, irányzását a könyv témájának konklúziója- és perspektívájaként átfogóan ismertetni, s az abból adódó következtetéseket levonni.

Amint már a kiinduláskor megállapítottuk, Bánya László munkájának mindenekelőtt politikai szempontból vitathatatlan érdemeit, pozitívumait, jelentőségét kell kidomborítanunk. Figyelembe kell vennünk azonban azt is, hogy a szerző úttörő munkája során minduntalan kettősséggel találta szembe magát: közérthető, minél nagyobb olvasótábor számára hozzáférhető művet írni, de egy pillanatra sem mondani le a tudományos igényességről. Bánya László ezt a kettős feladatot megoldotta. Persze nem ártott volna, ha az elsődlegesen használt leíró forma mellett további tisztázásra váró vagy esetleg vitatott kérdéseket is felvet.

A *Pe fágaşul tradişilor frăţeşti* — amelynek kivánatos lenne a magyar nyelvű, javított kiadásban való megjelenítése is — mindenekelőtt fontos funkciót teljesít: az idősebbeket emlékezteti, a fiatalabbakat figyelmezteti arra, a nagy és mozgósító igazságra, amely a távolabbi és közelebbi múlt tanulsága, s amely a könyv alapgondolataként minden fejezetben végighúzódik: a román népnek és az együttélő nemzetiségeknek még jobban meg kell ismerniük egymást, és még szorosabb testvériségben kell összeforrnunk, közös hazánk s mindannyiunk javára. Ez a múlt, a jelen és a jövő parancsa.

Gáll János

Az ünneplés határai

Amikor Bartók Béla születésének 90., halálának 25. évfordulóját ünnepeljük, egy László Ferenc szerkesztésében kiadott Bartók-émlékkönyv* kapcsán elsősorban az a kérdés vetődik fel: mit jelent nekünk ma Bartók?

Beszélünk róla, magatartásformájáról, a bartóki modellről, mely nem az egyedül követhető, de eszményi. Beszélünk minderről, no nem anélkül, hogy értenénk, de anélkül, hogy szavakban újra kifejezhető lenne. Minden, ami egy évfordulón vagy az emlékezés bármilyen ürügyén elhangzik, csak a hivatkozás időszerűségében érvényes, emlékezésünk a magunk közölnivalóinak a formája: egy érvényesnek elismert gondolatrendszer árnyékában e gondolatrendszer dialektikus meghaladásának (mondjuk asszimilálásának) a hangoztatása. A bartóki gondolat maga a zenéje, a zongorázása, a bartóki modell maga az élete. Önmagát fejezi ki. Minden más csak kommentár.

De a *mi* kommentárunk. Az egyénnek vagy egy közösségnek nemcsak akkor van szüksége kommentárra, önmaga bemérésére, amikor valamilyen körülmény folytán csak erre szorítkozhat, hanem akkor is, amikor életét, gondolatát *cselekszi*, amikor életének, alkotásának minősége szükségletté teszi a magyarázatot. Minden emberi cselekedet igényli a magyarázatot. Ha az egyén nem találja meg kör-

a magány idegőrlő perceiben elvonuló emlékek: arcok, tárgyak, mozdulatok, utcák következnek — a világ ezernyi kép-szilánkja; a költő az elvesztett hitvest siratja vissza az idő feltartóztathatatlan múlásában. E mélyen emberi költsézet alaphangvétele elégikus. Tűnődő, játékos, fanyar és öniroonikus hangok váltakoznak a lélek rejtett mélységeiből felfakadó panaszokkal. Zelk Zoltán alkotói gyöngyszemei a kötetben található prózaversek, melyeket az újabb magyar líra kiemelkedő alkotása, a méltán népszerű *Sirály* zár le. (*Szepirodalmi Könyvkiadó, 1971.*)

CERVANTES: Don Quijote. — Az elmés, nemes Don Quijote de la Mancha története, amelyet igaz értékei szerint csak a XIX. századtól méltányol az olvasóvilág, voltaképp a reneszánsz divatos lovagregényének a paródiája. Felhasználva a lovag-, pásztor-, és csavargóregény elemeit, Cervantes megalapozta az új típusú regényt, és elindította a múlt században kiteljesedő kritikai realizmus irányába. Hősei típusok: Don Quijote a letűnt eszmények, a korszerűtlen erőfeszítések áldozata, Sancho Panza az érzékelő ember, a gyakorlatias józanság képviselője. Az alig egy éve megjelent kiadás után dicséretes fényűzés volt Radnóti Miklós átdolgozásában, Surány Erzsébet illusztrációival újra az olvasó asztalára helyezni ezt a remekművet. (*Kriterion, 1971.*)

ORIANA FALLACI: Ha meghal a nap. — Megjelenésekor a *Se il sole muore* című, mintegy 500 lapos riportkönyvnek nagy és — kissé vegyes — sajtóvisszhangja volt. Népszerűsége mellett szól a több mint izgalmas téma — látogatás az amerikai űrközpontokban — s a nem kevésbé izgalmas tárgyalásmód, a jó tollú, talpraesett olasz riporternő stílusa.

* Bartók-könyv 1970—1971. Szerkesztette László Ferenc. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1971.

TÉKA

Az első kiadástól a magyar fordításig eltelt esztendőök a könyv erényeit nem csorbították, de növelték az egykori fenntartásokat. Oriana Fallaci az űrrepülés fontosságát a címben is jelzett, nem éppen mondva csinált, de sürgetőnek sem minősíthető távlat-hípotézissel indokolja, mely bolygónkat életlehetőségei kimerülésével fenyegetné, az emberiséget tehát egy kozmikus költözőkéd feladata elé állítaná. Az űrrepülés drukkerei — kivéve a tudósokat és az űrhajósokat — szívesen olvassák Fallaci könyvét. (*Kozmosz*, 1971.)

Agenda pe probleme internaționale. — Az agenda

ez esetben a nemzetközi politikai tárgyú tanulmányok és a nemzetközi almanach-adatok keveredése — valahol a lexicográfia határterületén. A huszonnégy ívből mindössze mintegy tíz marad „a világ orszáigai”-nak bemutatására. Ebbe a dokumentum-részbe gyömöszölik a szerzők minden egyes állam leíró és statisztikai adatait a következő beosztás szerint: földrajzi elhelyezkedés; államforma; terület; népesség; főváros, fontosabb városok; beszélt nyelvek; nemzetgazdaság; külkereskedelem; közlekedés; hivatalos pénznem. A kötet nem jelzi a felhasznált adatok forrását és keltét. (*Editura politică*, 1971.)

MIHAI GOLU—AUREL DICU:

Introducere în psihologie. — A szerzők célja a korszerű lélektan eredményeinek összefoglalása a pszichikum dialektikus materialista összképének kialakítása érdekében. Elsősorban a lelki élet egészét meghatározó objektív tényezőket, valamint különböző megnyilvánulási formáikat tárgyalják. általános rendszerelméleti és kibernetikai szempontok érvényesítésével. A részletjelenségek leírása helyett a könyv nagy része azokat a kapcsolatokat, össze-

nyezetében az igazolást, akkor új környezetet fabrikál magának, fizikai vagy szellemi létformáját terjeszti ki vagy kényszeríti környezetére, az esetleges visszavetülő igazolódás (tudatos vagy tudattalan) reményében. Minden erkölcsi jellegű cselekedet igényt tart erre a „hátrországára”, függetlenül attól, hogy a kívülállók vagy az utókor szempontjából pozitívnak vagy negatívnak minősül-e.

A mi zenei helyzetünknek — amit éppen a forrongás, az alakulás és nem a befejezettség, a klaszszicizáló higgadság jellemez — meg éppen szükséglete olyan nagyságrendű alkotóhoz mérnie magát, mint Bartók. (Talán meg sem kellene jegyeznem, hogy zenei helyzetem nem a hangoknak a zenei szövetben egy adott pillanatban való megragadását értem, hanem az általában vett kulturális viszonyok egy fragmentumát, amely egy adott népcsoportra és annak zenei öntudatára vonatkozik.) A mi helyzetünk nem hasonlítható a Bartókéhoz, sem társadalmi-politikai, sem egyéb vonatkozásban. A különbség abban van, hogy számunkra másképp adott az emberi létet és gondolatot fenyegető apokalipszis, mint Bartók számára. Életünk körülményei másak. Életünk értelme azonos.

Mit mutathat fel mindebből egy száz oldalas könyv?

Az összeállítás közérthetősége érdekében a szerkesztő kénytelen volt elhagyni minden muzikológiai vonatkozású tanulmányt, elemzést. A csokorba szedett publicisztikai, irodalmi, képzőművészeti anyag — az utószó bevallása szerint — csupán érzelmetni akarja a hazai sajtó ünnepi zászlóhajítását, másrészt az egyszeri és ezután folyamatos alkalom apropóit. „Mert tudjuk: 1972 is Bartók-év lesz. És az utána következők is” — írja László Ferenc.

Talán furcsa, de semmiképpen sem véletlen, hogy a vallomások, visszaemlékezések, esszék közül nem a kifejezetten „zenei”-ek emelkednek ki. Nem mint-ha dokumentumszerűen nehéz volna már újat mondani, hanem mert a szaktanulmányok szükségszerű kimaradásával az a szempont került előtérbe, melyről legelőbb beszéltünk. Ennek legkövetkezetesebb példája a Műre Művel felelés, Vermesy Péter *Neniája*, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Kányádi Sándor, Székely János verse, Deák Tamás *A közelítő távlat* című írása. Utóbbiban egyesül a zeneértő nem szakember elfogulatlansága a sokoldalú irástudó felkészültségével és az egyetemmesbe-ágyazás képességével: „Nem turistaként tanulgatta az egyetemességet — új létalapot teremtett hozzá, amelyen a szétpattant világ bátrabb szellemei legalább a reménység erejéig találkozhattak. Magában Bartók zenéjében a reménység is csak ideális állapot: a reménység ethoszában hitt, nem a valóságosságában. [...] Bartók műve erkölcsös, a szó filozófiai értelmében, nem optimista.”

Az erkölcs dogmája az optimizmus. Ha van Bartók modell, akkor az az alkotás állandó cselekvése. Bartók *nem állította*, hogy népdalt *kell* gyűjteni, *hanem gyűjtötte; nem követelte*, hogy írja-

nak más zenét, *hanem írta; nem nevezett meg* kizárólagos *tiltakozási formát*, *hanem tiltakozott.*

Ezt a Bartókot láttatja a Bartók-könyv fedőlapjáról visszanező arckép is.

A könyv képzőművészeti anyagában még van jó néhány meglepetés. Szervátiusz Tibor szobra, Sipos László tusrajza és Baász Imre linómetszete, valamint kittinő könyvborítója nem mint újdonságok emelkednek ki, hanem azzal, hogy még olyan elismert munkák mellett is, mint a Szervátiusz Jenő és a Nagy Alberté, hitelük, esztétikai önállóságuk van.

Mit mutathat fel Bartókból egy másfélszáz oldalas könyv? — kérdezhetnénk újra.

Az elkövetkezendő Bartók-éveket, a zene újabb könyveit, azt az eljövendő zeneoktatást, amely Bartók megértésére képesse tesz, a lehetőséget, hogy a szerkesztő további kiadványokkal bizonyíthasson zenei gondolkodásunk nagykorúsága és fegyelme mellett.

A lelkesedés ugyanis lehet határtalan, de fegyelmezetlen soha.

Balla Zsófia

Zeneszerzésünk és a marosvásárhelyi Filharmónia

Filharmóniák műsorán, országos viszonylatban, akkor hangzik föl hazai alkotás, ha ez a Zeneszerzőszövetség Bukarestben negyedévenként kibocsátott ajánlati ívén szerepel, s az ajánlást a zeneigazgatóság szimfonikus részlege a filharmóniák vezetőségéhez hivatalosan elküldi. Esetenként, a Zeneszerzőszövetség helyi fiókja kivételre jóváhagyást kérhet saját központi szervétől egyes előadásokra. Ezt a gyakorlatot a volt Művelődés- és Művészetügyi Bizottság vezette be, és ezen eddig a helyébe létrehozott Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács sem változtatott. A romániai magyar zeneszerzés ugyanebben a hivatalos eljárásban részesül; számos esetben tapasztaltam, hogy a hazai zeneszerzés magyar ága erős támogatást élvezett, bár a Szövetségnek nemzetiségi osztálya nincs. Körülbelül tízéves műsorszervezési múltam alatt mint a marosvásárhelyi Állami Filharmónia művészeti titkára arra a meggyőződésre jutottam, hogy bizonyos hazai magyar zeneművek esetleges mellőzése a helyi fiókok közömbösségével magyarázható, nem pedig központi mulasztással. Ezt bizonyítja a marosvásárhelyi példa: a helyi fiók több ízben külön engedélyt kérve és ráirányítva a központi Zeneszerzőszövetség figyelmét egyes művekre, sok jó alkotást sikerre vitt. Így kitűnő együttműködés alakult ki a két vezető zenei szerv, a Zeneszerzőszövetség helyi fiókja és a Filharmónia között. A szimfonikus zene területén tehát zavartalanul szóhoz jut a hazai magyar

TÉKA

függéseket elemzi, amelyek alapján a külső behatások és a pszichikum megnyilvánulásai rendkívül bonyolult, de egységes rendszerbe épülnek. A „klasszikus” és a „modern” lélektani szaknyelv együttes használatával a szerzők hozzásegítik a mai szakirodalomban kevésbé járatos olvasót a komplex lelki jelenségek megértéséhez. (*Editura științifică*, 1972.)

GYÖRY DEZSÓ: Tűzvirág. — György Dezsó neve a húszas évek végén vált nálunk ismeretessé, amikor *Újarcú magyarok* című verskötetete a Sarló eszmevilágát hozta el a falukutatásra készülő erdélyi fiataloknak. Azóta György Dezsó hosszú utat járt meg: a kassai, majd prágai lapszerkesztő hol Beregszászon, hol Budapesten tűnt fel, aztán itt telepedett le és lett regényíróvá. Munkásságát három József Attila-díj jelzi. A *Tűzvirág* című regény a *Viharvirággal* elkezdett és a *Sorsvirággal* folytatott trilógia befejező része. A szerző hetvenedik születésnapjára jelent meg a hatodik kiadása. A három kötet mintegy negyedmillió példányszámban került forgalomba. De ez csak közönségsikerére jellemző. Ami fontosabb: a kalandokban bővelkedő, olvasmányos történelmi és családrégény ifjabb Kalla Mihály sorsában a század eleji magyar társadalmat mutatja be, s a Tanácsköztársaságig viszi a cselekményt. Kisemberek sorsában tükrözi a történelem nagy viharát, és sorskérdésekre keres feleletet a humánus szellemében. (*Magvető*, 1971.)

R. H. ZARIPOV: Kibernetika i muzika. — A 139 szakmunka szintetizálására vállalkozó szerző az elektronikus számítógépek felhasználását vizsgálja a zeneművek komponálásában és elemzésében. Foglalkozik a modellálással általában mint az alkotás törvényszerűségei tanulmányozásának objektív

TÉKA

módszerével; ismerteti azokat a hangérzékeléssel kapcsolatos akusztikai és pszichofiziológiai kutatásokat, amelyek során a gépekkel összegezik a zenehangokat és a hangszíneket, majd kidolgoz egy eljárást a zeneszerző és a zentudós munkájának algoritmizálására és modellálására. Ez a zeneművek, valamint a harmonizálás-elemzés modellálását jelenti, amikor a gép a vizsgáztató szerepét tölti be, és egy speciális oktató rendszer prototípusát alkotja a zenetanításban. Az algoritmizálás elveinek megértését 15 táblázat és 74 illusztráció segíti; a mellékletek között *Ural* típusú gépekkel készített dallampéldákat, gazdag bibliográfiát és szakki-fejezés-mutatót kapunk. (*Izdatyelszto Nauka*, 1971.)

SZIGETI JÓZSEF: A régi magyar irodalom története. — Bár egyetemi tankönyvnek készült, 375 oldalas, kitűnő kézikönyvvé kerekedett ki, mely az ősköltészeti mondák kérdésének a vizsgálatától Mikes Törökországi leveleinek az elemzéséig a magyar irodalom négy jelentős korszakát tárgyalja. A reneszánsz és a barokk kor irodalmának bemutatásakor Szigeti saját kutatásainak és tanulmányainak jelentős eredményeit is felhasználhatta. Az eddigi hazai magyar irodalmi tankönyvek portrészertű felépítésével szemben itt már maga a könyv tördelése is a folyamatosságot hangsúlyozza. A kiemelkedő írók és költők tárgyalása gyakran tanulmányra kerekedik (Janus Pannonius, Balassi, Zrínyi, Apáczai, Mikes). Vagyis Szigeti József az új irányzatnak megfelelően az egész kor irodalomtörténetét felvázolja, hogy tanár, diák szabadon válogathasson érdeklődésének, illetve az érvényben levő tanterveknek megfelelően. A fejezetek végén az alapkiadások és a szakirodalom felsorolása megkönnyíti a diákok és a ku-

zene (még egyszer hangsúlyozom, mennyire fontos a Zeneszerzőszövetség helyi fiókjainak közreműködése), bonyolultabb a helyzet a vokálszimfonikus, tehát kórossal egybekötött zeneművek megszólaltatásánál: itt érezhető a nemzetiségi osztály hiánya, habár a Szövetség esetenként nem késik a jóváhagyással a helyi fiókok felelősségvállalásának feltételével. Nagyobb baj az, hogy hivatásos kórus, amely tehát igényesebb vokálszimfonikus műveket elfogadhatóan megszólaltathatna magyar nyelven, a marosvásárhelyi Filharmónia kórusán kívül (volt Népi Együttes-kórus) nincs, és ez is olyan helyzetben van, hogy vállalképessége egyre csökken. Ennek az a magyarázata, hogy a népi együttesek tavalyelőtti országos átszervezése következtében a keretszökkentés nem tette lehetővé a marosvásárhelyi Együttes számára kórusának megőrzését, s így ez a helyi szervek jóindulata folytán a Filharmóniához került, mintsem, hogy feloszolják. Miután az Együttes további műsorpolitikája sem képzelhető el kórusrésztől nélkül, ez a kórus most kettős tevékenységet fejt ki, mindkét intézmény követelményeinek megfelelően. Ez persze jobb a legrosszabbnál; a kórus továbbra is működik, remélve helyzetének javulását. Egyébként sem helyes, hogy a magyar nyelvű vokálszimfonikus művek előadása teljes egészében erre az egyetlen formációra összpontosuljon, s ez sajnálatos módon kihat az alkotásra is; a zeneszerzők nem szívesen fognak olyan munkához, amelynek előadása — a beteljesülés az alkotóművész számára — már eleve akadályokba ütközik.

Cikkünk tárgya tehát a szimfonikus és (kevésbé) a vokálszimfonikus terület, a kamarazenét és az a cappella kóruszenét itt nem tárgyaljuk. Ahhoz, hogy a fölvetett témát kellőképpen meg lehessen világítani, legalább 7–8 évre visszatekintve kell műsorpolitikánkat vizsgálnunk. Módszernek a pusztá felsorolást javaslom, 1964 őszétől számítva. A szerzők és művek a műsorokban való megjelenésük időrendi sorrendjében jelentkeznek, újrajátzásuk dátumával és az előadóművészekkel, illetve karmesterekkel együtt, évadokban (nem naptári években):

- ZOLTÁN ALADÁR: Korondi táncok. Vladimir Plopeanu 1964—65; Carol Litvin 1965—66; Mircea Cristescu 1967—68
- ZOLTÁN ALADÁR: Őt lírai dal. Remus Georgescu—Simon Edit 1964—65; Henry Selbing—Simon Edit 1968—69
- ZOLTÁN ALADÁR: Szimfónia. Remus Georgescu 1964—65; Vladimir Plopeanu 1965—66
- CHILF MIKLÓS: Három zenekari darab. Remus Georgescu 1964—65; Szalman Lóránt 1965—66; Iulius Karr Bertoli 1968—69; Aurel Niculescu 1970—71
- MÁRKOS ALBERT: Hegedűverseny. Remus Georgescu—Ruha István 1964—65
- JODÁL GÁBOR: Divertimento. Vladimir Plopeanu 1965—66
- KOZMA GÉZA: Változatok egy magyar népdalra. Remus Georgescu 1965—66; Szalman Lóránt 1968—69
- OLÁH TIBOR: Kis szvit zenekarra. Vladimir Plopeanu 1965—66

- ZOLTÁN ALADÁR: IV. kantáta. Vladimir Ploeanu — a Népi Együttes kórusa 1965—66
- CSÍKY BOLDIZSÁR: Két zenekari darab. Remus Georgescu 1965—66; Erich Bergel 1965—66; Remus Georgescu 1966—67; Szalman Lóránt 1968—69; Henry Selbing 1971—72
- VERMESY PÉTER: Kamaraszimfónia. Emil Simon 1965—66
- CSÍKY BOLDIZSÁR: A Fáklyavivők — kantáta. Szalman Lóránt—Bende Mária — a Népi Együttes kórusa 1965—66
- KOZMA MÁTYÁS: Orgonaverseny. Erich Bergel—Kozma Mátyás 1965—66; Szalman Lóránt—Kozma Mátyás 1969—70
- MÁRKOS ALBERT: Szimfónia. Erich Bergel 1966—67
- KOZMA MÁTYÁS: Hódolat a hősöknek — nyitány. Erich Bergel 1966—67
- TERÉNYI EDE: Pasárea máiastră. Remus Georgescu 1967—68
- JODÁL GÁBOR: Szimfonietta. Tadeusz Krzyzanowsky 1967—68
- ZOLTÁN ALADÁR: Marosmenti táncok. Tadeusz Krzyzanowsky 1967—68; Henry Selbing 1970—71; Constantin Petrovici 1971—72
- KOZMA GÉZA: Gordonkaverseny. Remus Georgescu—Kerekes István 1967—68
- SZABÓ CSABA: Sirató. Szalman Lóránt 1968—69, Szalman Lóránt 1970—71.
- CZAKÓ ÁDÁM: Szimfónia. Szalman Lóránt 1968—69
- WINKLER ALBERT: Metamorphoses. Bács Lajos 1968—69
- VERMESY PÉTER: Epitaph. Szalman Lóránt 1969—70
- CSÍKY BOLDIZSÁR: Preludium, Fuga, Postludium. Szalman Lóránt 1969—70; Mircea Cristescu 1970—71
- SZABÓ CSABA: A betyár balladája. Szalman Lóránt 1969—70
- TERÉNYI EDE: Kantáta József Attila verseire. Szalman Lóránt—Simon Edit 1970—71
- ZOLTÁN ALADÁR: Suita piccola per orchestra. Mircea Basarab 1970—71
- TINÓDI—CSÍKY BOLDIZSÁR: Vitézi énekek. Hamza György — Kamarazenekar 1970—71
- KOZMA GÉZA: A Párthoz — kantáta. Szalman Lóránt—Fejér Elemér — a Filharmónia kórusa 1970—71
- WINKLER ALBERT: Fuvolaverseny. Szalman Lóránt—Barta István 1970—71
- SZABÓ CSABA: Rondo concertante (opus paruum musicale). Szalman Lóránt—Hamza György 1971—72
- MÁRKOS ALBERT: Kettősverseny hegedűre, gordonkára, zenekarral. Szalman Lóránt—Ruha István—Dula Imre 1971—72
- WINKLER ALBERT: Hunyadi képek. Szalman Lóránt 1971—72
- KOZMA GÉZA: Nyolc miniatűr vonózenekarra. Mircea Cristescu 1971—72

Ebből a felsorolásból kiténik, hogy a marosvásárhelyi Filharmónia az utóbbi nyolc évad folyamán tizenhárom romániai magyar zeneszerző 34 művét mutatta be, az újranyitásokkal együtt 51 előadásban. Ebből a munkából a nem magyar karmesterek kollégák oroszlátrészt vállaltak, ami különösen figyelemre méltó tény. Ha hozzátesszük, hogy a marosvásárhelyi hangversenyeken kívül a Filharmóniá-

TÉKA

atatók további tájékozódását. (*Editura didactică și pedagogică, 1971.*)

The Black Americans. — A Seth M. Schreiner és Tilden G. Edelstein szerkesztésében megjelent kötet tizenegy terjedelmes tanulmányban szintetizálja a „négerkérdés” történetét. Az előszó a világtörténelem egyik nagy paradoxonjaként könyveli el a lakosság jelentős hányadával szemben alkalmazott elnyomást abban az országban, ahol „keresztényi szellem, politikai demokrácia és személyes szabadság” érvényesül. A kölcsönösségek szövetségében, a „visszacsatolások” láncolatában a négerek „önismereti” törekvései mind történetileg: „Az afro-amerikai történetírása nem egyszerű reagálás a fehérek magatartására és cselekvéseire, ugyanis a színes bőrűek öröksége mélyen az afrikai múltban gyökerezik, s Amerikában úgy fejlődött, hogy közben nem vált teljes mértékben a fehérek történelmének függvényévé. Éppen ezért az afro-amerikai történelmének megértéséhez nem elegendő az etnocentrizmus, a rasszizmus és a rabszolgaság történelmi gyökereinek tanulmányozása: a néger történelem azon erővonalai is számolni kell, amelyek kialakulását nem a fehérek magatartása és cselekvése határozta meg.” (*Holt, Rinehart and Winston, 1971.*)

Tratat de lingvistică generală. — A vaskos kötet az általános nyelvészet kézikönyve. Tizennégy nyelvész enciklopédikus, összegező tanulmányai átfogják a mai nyelvelmélet főbb ágait. A nagyobb fejezetek: a nyelvtudomány tárgya, a nyelv mibenléte, a nyelvtudomány története, a leíró és történeti nyelvészet, a nyelv belső változatai, a nyelvek osztályozása. Mindegyik fejezetet a kérdés története vezeti be. Ezt kö-

TÉKA

veti az elméleti és módszertani kérdések tárgyalása. Igen jól sikerültek azok a fejezetek, amelyek a nyelvudomány újabb módszereit (például a strukturalista elemzéseket, a generatív elméletet) mutatják be, és azok, amelyek a módszerek közötti összefüggéseket és a nyelvészetnek más tudományokkal való kapcsolatait tárgyalják. (*Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.*)

Formateremtő elvek a költői alkotásban. Szerkesztette Hankiss Elemér. — A majdnem 700 lapos kötet egy verselemző vitaülési anyagát tartalmazza. Az értekezlet résztvevői Babits Mihály Ősz és tavasz között és Kassák Lajos *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című versét elemezték. Mindenki olyan szempontból és olyan módszerrel, ahogyan éppen akarta, amelyet a legjobbnak tartott. A kötet szerkesztőjének előszavából megtudjuk, egyedüli megszórítás csak az volt, „hogy a két verset egyetlen élesen exponált szemszögből, egyetlen módszerrel” elemezzék. Ebből a sok „egyféle” megközelítésből adódik a kötet nagy értéke: sokféle megvilágításban látjuk magunk előtt a két verset; érdekes és nagyon tanulságos is a módszerbeli újdonság. A modern elemzési technikák közül majdnem mindegyik képviselve van: a jelentések és a stílusformák strukturalista tagolása, a stilisztikai komparáció, a szemiotikai és lélektani megközelítés, a motívum és embléma struktúra vagy a verszene és versmondat tüzetes elemzése, a versek mögött rejlő filozófiai kérdések tárgyalása stb. Ez a módszerbeli sokféleség is jelzi, hogy az irodalmi alkotások elemzését manapság leginkább a komplex és interdiszciplináris megközelítés jellemzi. Így talán az is remélhető, hogy az eltérő módszerek jobban fognak egy-

nek Székelyudvarhelyen és Segesváron állandó évadja van évi 15–19 hangversennyel, s hogy e művek egy része ezekben a helységekben is elhangzott, az 51-es szám jóval megemelkedik. A marosvásárhelyi Rádióstudió évente több hazai magyar zene-művet vesz hangszalagra, s megrendeléseivel abba a kedvezően kényszerítő helyzetbe hozza a Filharmóniát, hogy külön foglalkozzék ezekkel a művekkel, nem beszélve a rádióműsorok népszerűsítő hatásáról. Hogy melyik zeneszerzőtől hány művet játszottunk és hányszor, az természetesen függ az illető zeneszerző új műveinek számától és a műsorokba való beilleszthetőségüktől. A mű-listáról lemaradt romániai magyar zeneszerzők alkotásainak mellőzéséért (hozzávetőleg 6–7 újabb keletű zenekari mű létezhet) a marosvásárhelyi Filharmónia vezetőségének természetesen vállalnia kell a felelősséget. Mentésítve érezzük magunkat olyan esetekben, amikor a mű zenekari apparátusa jóval meghaladja zenekari létszámunkat, bemutatása bizonyos előadóművészekhez van kötve, vagy objektív akadályok gátolják (különleges hangszerek, a zenekari anyag hiánya, a jóváhagyás hiánya). Nem áll módomban arról nyilatkozni, hogy más filharmóniák milyen mértékben vállalták hazai magyar alkotások bemutatását; erről csak pontos ismeretek alapján lehetne véleményt mondani (esetleg a *Korunk* szerkesztősége elindíthatna ilyen irányú felmérést). Hallomásból és részben saját műveim eljátszása alapján kialakított véleményem szerint másutt is gyakran hangzanak fel romániai magyar szerzők művei.

A marosvásárhelyi Filharmónia a továbbiakban is következetesen szeretné népszerűsíteni hazai alkotásunk magyar ágát. A közelmúltban rendeztük meg a hetvenéves Kozma Géza szerzői estjét, a közelgő Zenei Napok második „kiadásában” egy olyan hangversenyt tervezünk, ahol a régi marosvásárhelyi zene képviseli magát (ez kamarazene-hangverseny lesz); ez első ilyenfajta kísérletünk. Még egyszer hangsúlyoznom kell a hazai magyar kóruszene megoldatlan helyzetét (hivatásos szinten), ennek roppant káros hatását jól érezzük a vokálszimfonikus művek meghökkentően gyér számából (és így előadásából); az ilyenfajta vállalkozások kilátástalansága a jelen helyzetben az elmondottakból nyilvánvaló. Ezen részben segítene, ha tehetséges írónk, költőink több érdeklődést mutatnának a zene iránt mind ismeretszerzés, mind alkotás tekintetében, hiszen a vokálszimfonikus műfaj közös, költői-zeneszerzői feladat. Nem követelünk zeneileg éppolyan érzékeny és hozzáértő irodalmárokat, mint például Szilágyi Domokos, Hajdu Zoltán vagy Jánosváry György, de a szó művelőinek félfordulata is hozzájárulhatna e műfaj fellendüléséhez.

A zenei anyanyelvről lévén szó, a hazai magyar zeneirodalomról az általunk megszólaltatott művek alapján is megállapítható, hogy stílusa körvonalázott, egyéni hangú, lépést kíván tartani a jelenkori zeneszerzéstechnika és a zenei anyanyelvben-gyökerezés követelményeivel, s a romániai magyar kultúra méltó és szerves alkotórésze.

Csíky Boldizsár

Költő a boncasztalon

TÉKA

Érvekre van szükség. S van-e tisztább érv, mint a betelt élet, van-e sürgetőbb feladat, mint kibetűzni a holtak üzenetét? Janus Pannonius, Radnóti, Csokonai — ők a hallgatag érvek.

Csokonai? Igen, az eltűnt kertet fájlaló. A jókedvű poéta? Komárom a végső magánnyal, Várad gyógyíthatatlan betegséggel ajándékozta meg. Hol van a kert? Kétszáz évig tartó, apostolokkal, ágyúgolyóval érvelő vita s egy évszázadnyi szélcsend — ennyi kellett, hogy a pusztában megszűlessen. Hogy metszőollóját csattogatva legyen hol járkáljon a költő.

Talpa alatt kádencia az ösvény, s ha néha tarkítja is egy-egy gübbenő, a nyugodt sétában nem zavarja. Csatos cipőjét nem nehezíti sár. Övé a kert, otthon érzi magát.

Otthon? „Nád lepte fedél alatt.“ Betegen s egyedül.

A bámulás s öröm

*Felébredt. Nincs semmi. Nézek, — fejem töröm.
Hát sem ló, sem álom. A munkám Váradon,
Bécsben, Pesten, Kassán... Magam meg a padon.*

Kedélyes, elszánt reménytelenség — ez az ő érve. Köhög és mosolyog. „Bimbós napjaira“ emlékezve készül a halálra.

De nem keverem össze a másik kertésszel, aki a Balaton partján járkál, mint egy megszállott, a csoportok között? „A küzdelem az elérhetetlen válszért: talán ez a kultúra“ (*Itélet nincs*).

És nem is erre kértek — recenziót kell írnom.

„Vajon azt olvashat-e ki költői művekből bárki, amit akar? A kérdés helyénvaló. Rögtön válaszolhatnánk is: nem, hisz ma már egyre gyakoribbak azok a „kísérletek, melyek a vers művészi hatásának a „hogyan«-jára keresik a feleletet“. De ez lenne a könnyebbik út. Vegyük inkább — humor nélkül — szemügyre V. Szendrei Júlia Csokonai-ról szóló kismonográfiáját.*

Vizsgáljuk meg például azt, amit a szerző Csokonai első debreceni (kollégiumi) korszakáról mond.

A legfontosabb: egy alkati sajátág. „A debreceni kert fia ő, a mikrokozmosz bámulója“, „a gyönyörködő szemlélődés alkati adottságával“ megáldott. Pontos, valóság-hű fogalmazás. A kert itt valódi kert, s a szemlélődés: virágok, évszakok megbámulása.

Igen, de itt a mitológia képzeletbeli kertje. A kismonográfia-szerző első, önkéntelen megjegyzése: „anakronisztikus“. Következik az elszigetelt általánosítás: „természetmegfigyelése és költői megszemélyesítései a mitológia burkából fejlődtek ki.“ Ránknéz a költő egyik arca: a debreceni kert fia ő; ránknéz a másik: helikoni burkokban született. Szendrei Júlia a legfontosabb kérdést egyetlen, másra hivatkozó mondatban érinti: „Varga Balázs szerint olykor öntudatlan dévajssággal elegyíti a debre-

máshoz igazodni, és kialakul majd a sokféle álláspontnak valamilyen hierarchiája és szintézise. (*Akadémiai Kiadó, 1971.*)

The Young British Poets. —

A fiatal angol költők antológiája Jeremy Robson válogatásában reprezentatív kötetnek készült. 150 lapon 23 fiatal költő 92 versét olvashatjuk, rövid életrajzzal, s persze valamennyiük fényképével. Többségük harmincegy-néhány éves — a legidősebb 1935-ben, a legfiatalabb 1946-ban született. Van közöttük, aki már két-három kötet verset közölt, s van, akit még éppen felfedeztek az irodalmi lapok. Robson kritériuma a „maradandóság“. Tehát olyan versekből válogatott, amelyeket — véleménye szerint — évek múlva is értékelni fognak. És valóban, a kötet mindegyik darabjára ráillik a „vers“ szó — tradicionális értelemben is. A költők inkább csak hírből ismerik a háborút, de írnak róla (például Peter Dale *A nácik által meggyilkolt magyar költő emlékére*), az ember helyét keresik a mai világban, a mindennapok szépségét meg a szerelmet elemzik. Az előszó szerint az utóbbi években újra feleledt az angol közönség érdeklődése a költészet iránt. A kritikusok a vers „rénészanszáról“ is beszélnek. Így valószínű, hogy ez a válogatás — mint a harmincas és az ötvenes évek költőinek hasonló jelentkezése — az irodalomtörténetben is szerepet játszik majd, mert először összegezi a hatvanas évek angol költészetét. (*Chatto & Windus, 1971.*)

KEMÉNY ZSIGMOND: Özvegy és leánya. —

Elég sokáig kellett várnunk erre a múlt század magyar irodalmából kiemelkedő erdélyi tárgyú lélektani regényre, de most kettős az örömünk, mert együtt olvashatjuk a művet Sütő And-

* „Mely széles a poétai mező“. Dacia Könyvkiadó. Kolozsvár, 1971.

TÉKA

rás 1964-ben írt irodalomtörténeti esszéjével; a bevezetésként közölt *Élet és ábránd* méltóképpen sorakozik Benkő Samu ismert Kemény-tanulmányai mellé. Mély zengésű Kemény-idézés ez, visszhangzik benne a pusztakamarási emlékezés és a behódolókkal vagy rajongókkal szemben egyaránt józan és reális „Zsiga báró” mai, megértő értékelése. A manapság fellendült Kemény-kutatásnak újabb sarokköve ez a Sütő-írás, mely egyébként Móricz „újraolvasásával” szemben az eredeti szövegek közreadása mellett kardoskodik. Maga a regény alá is támasztja ezt a követelést. A közismertebb *Rajongók* (ezt is ki kell újra adni!) előgyakorlata ez a regény Kemény gondolati fejlődésében: Tarnóczyné kitűnően megrajzolt alakja a vallási túlzás és birtokszerző mánia kettős jellemképéből nemcsak a maga, hanem környezete végzetét is sugallja, s szükségképpen vált ki tragédiát... Annak a hazai magyar közönségnek, mely megfürdött már a balladai nyelv szépségeiben, Kemény Zsigmond stílusa sem nehézkes, hanem nagyon is olvasmányos. Reméljük, hogy klasszikusaink sorozatában ezt a regényt követni fogja majd a többi Kemény-mű. (*Kriterion*, 1972.)

**FÉNYI ISTVÁN: A világ be-
népesítése.** — A folklór és a szürrealizmus ma lehetséges, neoavantgardista kapcsolásával áll helyt vidéken a költő, rávétve adott személyi, családi, környezeti élményeit a megnyílt világmindenségre. Valahol Gellért Sándor és Farkas Árpád között novaként csillog fel ez a költészet, modorosságain is átütő őszinteséggel. Paraszt-ösöket és értelmi jövő-képleteket köt össze a szerző fantáziája, s néha a debreceni Gulyás Pálra is gondolunk, az ő Móricz-idézője lehet az őspélda öreg Kós Ká-

zeni környezet elmoshatatlan élményét a mitológiával.

Másik sajátság: a csúfondáros irónia. De a szerző nemcsak ennyit mond, hanem általánosít. „A fennkölt álarcot mindig és mindenkor lekacagta magáról... hiányzott belőle a patetizmus.” Vajon? Vissza-visszanéz a kertből Csokonai, és kacag a mások butaságán. De egy pillanat múlva már a kert legszélén találjuk — fél lábbal a sétányon, fél lábbal a poros országuton állva —, ahogy kétségbeejtő naivitással meg akarja győzni a pusztalakóit igazáról. De van itt másféle pátosz is.

Fontos gondolat: csúfolódó jókedve nem a felvilágosodás eszméiből fakad. A „sűrűvérű civisek” ösztöne él benne tovább, társaságban ő a legnagyobb tréfamester, ha boroskancsót lát, szilajul kurjongat:

*Igyatok barátim! eb, aki nem iszik!
Egyikókn sem iszik, ha a sírba viszik!*

De igaz hazafi. Itt nem ismer tréfát. Vigyázzba vágja magát, s szavai:

*Nemzeti tűz! Te magyar lélek! Haza tiszta
szereleme!*

E sorok mellett a *Békaegérharc* és *Az istenek osztóztása*. Pátosz és humor: a második „elegyítés”. (Igaz, még túl harsány mind a kettő.) A szerző észre sem veszi.

„Életének belső mozgalmassága ellentétes irányú: a másokéba való bekapcsolódás egész pályáján át tartó, már-már görcsös vágy maradt csupán.” Kissé görcsös Szendrei Júlia fogalmazása, de lényeges dolgot mond. Kár, hogy egyáltalán nem tudja átélni ezt a helyzetet, s így elemzéseiben a lényeges is érdektelenné, közhellyé válik.

Ki figyelni a költőt? Míg éjszakánként a poétai osztályban köré gyűlnek diáktársai, s jó otthoni borral sűrűn rendeznek „innepet” Bacchus tiszteltetére, míg vígan ropva a hajdútáncot, kuncoghatnak a megszeppent isteneken — nincs hiba: játszhat felszabadultan. Hol lehet még költő? Névnapon és temetésen. Nem elég, a hazához akar szólni. „Magyar! hajnal hasad!” — s Váradtól Pozsonyig levél se rezdül, tart a szélcsend. Most nem szerzője, szereplője a paródiának. Forog, fészkelődik neveltséges és megható helyzetében. A legjobb, amit tehet: olvas és tanul. Kevesebbet hangoskodik: érvel, méltatlankodik az emberi nem butaságán.

Ha nem éljük át az alkotás pillanatait — csak üres, mosolygató, merev kliésiket, rímet, szótagszámot látunk. Nem boncolni kell a halottat, hanem feltámasztani, s odafigyelni: milyen a járása, miket beszél, merre tart s mit akar.

„...képvilágában eleven emberi lénye kel életre: jelleme, szelleme, temperamentuma, egész életérzése reprodukálja önmagát.” Szendrei Júlia módszerére az jellemző, hogy a képvilágból következtet az „eleven emberi lényre”, s nem fordítva. Nem tagadom, nekem az utóbbi szimpatikusabb. Németh László néhány oldalas esszéje számomra

TEKA

többet mond Csokonairól, mint Szendrei Júlia kismonográfiája. (Nem a két szerző összemérhetően személyéről, hanem két módszerről van szó! És a módszer alkalmazásának szintjéről.) Persze, az esszé csaláson alapul. Amikor Németh László elsorolja képzeletbeli Csokonai-drámája felvonásait, úgy tesz, mintha személyes ismerőséről beszélné, akinek minden gesztusát, legtitkosabb szándékát is ismeri, pedig csak összes művei Harsányi—Gulyás-féle kiadását olvasta. A csalást a stílus hitelesíti.

A költő például a pénzzel járó rabságot kárhoztatja (mert nincs pénze), és segítségül hívja a szabadságot (hisz poéta, és a „festők meg a költők mindenkor teljes joggal merhetek akármit”); Szendrei Júlia elemzésében, minthogy az élő ember helyére merev absztrakciók tolakodnak, ez így hangzik: „A pénz megkötő ereje és a szabad élet végső kiteljesedésükben a lehetőségek és vágyak polaritásává, létkérdéssé mélyülnek.”

A képzelőerő és stílus hiánya leginkább itt, a zsenék elemzésében feltűnő, ahol a pusztá Csokonai-szöveg: halott. Csak ha megsejtjük, hogy *mi készül*, ha előre látjuk a felocsúdás pillanatát, akkor villan elő a versek poros díszje mögül az arc. A kert, a jókedv, a féktelen ironia, a „késedelem”-től féltő eszeveszett sietés — minden: nosztalgia. A debreceni kispadon ülő, ő már a mi kortársunk. Az eltűnt kert nyomába szegődik: minden kirajzolódik emlékezetében. Csak úgy érthetjük meg a jókedvű diákot, ha innen, a kispadról figyeljük, a visszanező tekintetet követve.

Emlékezni annyi, mint előre látni. Mindent előre látok: emlékezem. Előre látom: sorsa reménytelen, s eszembe jut: naiv volt, fantasztá, mindent akart. A gyermekteg bölcselkedés, a vagdalkozás, a képtelen kísérlet: belesűríteni mindent a debreceni kertbe, ami csak „Broughton religiói lexikonában” megtalálható: indítás a teljességhez. Vagy példatár.

A rím, a ritmus, a rokokó cikornya elemzése nélkülözhetetlen. De nem elég. A költő helye nem a boncasztalon van. Igaz, van egy óriási előnye ennek az asztalnak: bármit el lehet követni rajta a delikvenssel: úgysem érzi.

Molnár Gusztáv

roly mai jelenítésében. Szép a Tamási Áron emlékére írt vers, a *Belülről tetovált*, szép a *Zsellértarisznya*, az eddig szerényen számon tartott költőtanár ezekkel lép jobban megvilágított előtérbe. (Dacia, 1971.)

TH. BUȘNITĂ—I. ALEXANDRESCU: Atlasul peștilor din apele R. S. România. — Szak-

ember és laikus számára egyaránt csodálatos világ az ichtiofauna, a halak világa. Csak-hogy a laikusnak hézagos ismeretei és ennek megfelelően „öztövérek képzetei” vannak róla, halász ismerőseitől halottak és konzervdobozok címkéin látottak alapján. Ez a 170 fajt leíró, 80 fekete-fehér és 95 jó minőségű színes képpel illusztrált atlasz nem tartalmaz „lezárt egységet”; vizeink halállománya a fajok száma tekintetében — új fajok felfedezése és betelepítése által — még mindig gyarapodik; ez az egyes fajok egyedszámáról már nem mondható el. Ezt az érdekes, folytonos alakulásban lévő világot ismerteti meg az olvasóval a könyv, amelynek gyakorlati értékét, használhatóságát nagymértékben növeli a hétnyelvű — román, orosz, francia, német, angol, bolgár és magyar nyelvű — névmutató. (Editura științifică, 1971.)

